

Лучшій із рисунків Шевченка, який я видів (внутренність солдатської казарми: нары, печь, полати, разв'язане б'льє і между групами солдатів його собствена фігура), знаходяться в альбомі Нат. Бор. Суханової. Наталья Борисовна (Харківська поміщиця), була одною із почитальниць його музи, часто пригласила його к' себ', угощала його ужинами і шампанським, і, не смотря на свій аристократизм, гордилася його знакомством; нерідко покупала його рисунки для своїх альбомів — і все-таки в кінці кінців з ним поссорилася.

Шевченко чому-то став просити її дати йому на час вищеупомянутий рисунок (в'роятно для того, щоб зняти з нього копію), — просив особисто, просив письменно, але г-жа Суханова р'шительно відказалася вивертити з альбому його рисунок. Боялася вона, що Шевченко по розс'янності його не поверне їй, або не хот'ла, щоб з цього рисунка була зроблена копія, — не знаю. Знаю тільки, що Шевченко був зб'шений, при ч'м вибрав її всіма елико можливими непечальними вираженнями і перестав навіщати її.\*) — Два рази Шевченко був у мене на квартирі (в домі С.Петербурзького університету) і, як мн' пам'ятається, обидва рази заходив до мн' вм'ст' з г. Мик'шиним, який супроводжував Шевченка в нічних його походах з т'м може бути, щоб не дати йому розбушеватися і потрапити в руки поліції.

В останній раз Шевченко був у мене ввечері в сильно збудженому стані; згадував про своє д'ство, про своїх рідних, знайдених ще в кр'постному стані, скрежетав зубами, плакав; нарешті, звагнувшись, так хватив кулаком по столу, що чашки з чаєм слет'ли на пол і розбилися в дребезги. В ту мить я не міг утишити його, але не хот'в, так як вповн' розд'ляв його ненависть до всякого роду рабству.

Один остр'як, який не раз видів Шевченка в різних настроєннях, сказав про нього: “Це — боров, в котрому поєт' малиновка!” Але хто знає долю Шевченка, той охотно простить йому його р'зкості або недоліки.

1875. 1 Октяб'ря.

---

\* Нам доводилося чути про цю ж бариню, що вона по смерті Шевченка зараз прибігла до його квартири і перш усіх принесла великий букет з квіток. Ред. [першодруку].

## Галина Бурлака

### СПІВРАЦЯ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО І ОСИПА МАКОВЕЯ У ПЕРШІ РОКИ ВИДАННЯ “ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВОГО ВІСНИКА” (з додатком вибраних листів О.Маковея до М.Грушевського)

Наприкінці ХІХ століття в українському культурному просторі відчувалася гостра потреба повноцінного літературного журналу. Кілька періодичних видань, які на той час з певними застереженнями можна було віднести до цього типу періодики — “Киевская старина”, “Зоря”, “Житє і слово” — мали кожен свою специфіку, але перший не міг відповідати вимогам часу через заборону в Росії українського слова, двотижневик “Зоря” в основному не виходив поза межі консервативно-ліберальних цінностей, а Франкове “Житє і слово” занепадало через надзвичайно скрутні, насамперед матеріальні, обставини.

Отже, коли М.Грушевський після трьох років роботи у Львові вирішив заініціювати нове періодичне видання, він бачив, що передова громадськість була готова до цього, потреба нового журналу витала у повітрі. Однак, щоб застерегтися від небажаних

несподіванок, підготовку цього видання М.Грушевський розпочав із властивою йому обережністю, майже в умовах конспірації. Про його переговори з І.Франком щодо утворення редакційного комітету майбутнього видання, на жаль, поки що не маємо жодних свідчень. Перша згадка про “Літературно-науковий вістник” — у листі І.Франка до Б.Грінченка від 19 листопада 1897 р. (запрошення його до участі як письменника й публіциста). З цього можна зробити висновок, що І.Франко вже тоді мав повноваження писати від імені редакційного комітету. А ось листування М.Грушевського з Осипом Маковеєм<sup>1</sup> додає деякі цікаві подробиці до тієї історії.

Насамперед вартий уваги незакінчений лист М.Грушевського до О.Маковея<sup>2</sup> (мабуть, це чернетка, про що свідчать численні правки й те, що зберігся він у фонді М.Грушевського), де він запрошує чернівецького журналіста й письменника до участі в редакційному комітеті й коротко викладає план-проспект майбутнього видання, яке на той час іще й назви не мало<sup>3</sup>. Вже з орієнтовного плану видання стає зрозумілим, що журнал задумувався насамперед як літературний — дві третини відводилося на публікацію художніх творів (оригінальних і перекладних), решту обсягу мали займати довші літературно-критичні статті, огляди української та зарубіжної літератури і життя, бібліографія (див. лист №1)<sup>4</sup>.

Цей лист ми датуємо приблизно початком жовтня 1897 року, оскільки О.Маковей відповів на нього 18 жовтня з великим ентузіазмом: “Ваш проект щодо реформи “Зорі” мені сподобався, і я радо згоджуся приступити до редакції.”<sup>5</sup> О.Маковей пропонує через кілька днів зустрітися у Львові для подальшого обговорення цієї справи, а закінчує листа у характерному для нього гумористичному тоні: “Секрету дотримаю, mimo того, що я редактор на Буковині”<sup>6</sup>.

Так почалася конкретна робота зі створення фактично нового літературного журналу. Цікаво, що за рік перед тим, в грудні 1896 року, дуже схожа ідея організації подібного літературного видання спонукала О.Маковея написати й розіслати лист-заклик до всіх культурних діячів Галичини й Буковини (їх він налічує понад 30). Головний пафос того послання — прагнення згуртувати українських інтелігентів-літераторів під крилом газети “Буковина”, щоб дати змогу пересічному читачеві не лише бавитися політичними пересудами, на яких безконечно зосереджувалися газети, а й показати, що на Україні є справжня література. Водночас — полегшити можливість письменникам, особливо молодим, публікуватися. Тут на повний голос звучить, здається, вічний для українського митця мотив незадоволення своїм становищем у суспільстві. “Всі ті русини, кого незавидна доля застала бути письменниками і людьми науки на нашій Русі, всі робітники, працюючі пером для скріплення культурного розвою і слави руського народу, з довголітнього власного досвіду знають, що за свою роботу не находять навіть моральної нагороди, а не то матеріальної. Весь інтерес публіки і вся енергія її звертається з елементарною силою лише в бік політики, публічне життя крутиться лише навколо кількох послів, що світогляд публіки незвичайно вузький”<sup>7</sup>, — писав О.Маковей про західноукраїнські землі. А в підросійській Україні, як відомо, не було й того.

Ще на рік раніше, у кінці 1895 року, в листі І.Франка до Кліментини Попович читаємо: “А здається, що від нового року Маковей зачне обік “Буковини” видавати

<sup>1</sup> Листи М.Грушевського до О.Маковея опубліковано у виданні: Листування Михайла Грушевського / Упорядник Г.Бурлака. Редактор Л.Винар. — Серія “Епістолярні джерела грушевськознавства”. — Том 1. — Київ; Нью-Йорк та ін., 1997. — 400 с.

Листи О.Маковея до М.Грушевського досі не публікувались. Просторі цитати з них подано, зокрема, у кн.: Корбич Г. Журнал “Літературно-науковий вістник” львівського періоду (1898-1906). — К., 1999. — 144 с.

<sup>2</sup> До вищезазнаного тому листів М.Грушевського цей текст не увійшов.

<sup>3</sup> ЦДІА України у м. Києві. — Фонд 1235. — Оп. 1. — Спр. 622. — Арк. 81.

<sup>4</sup> Там само.

<sup>5</sup> Там само. — Арк. 7.

<sup>6</sup> Там само. — Арк. 11.

<sup>7</sup> Там само. — Арк. 1.

осібну літературну часопись, де можна буде друкувати літературні твори, не компромітуючись сусідством з політичними мудруваннями “Буковини”<sup>8</sup>.

Хоча О.Маковесві не вдалося самотужки здійснити ці плани, але він, як бачимо, мріяв усе-таки втілити їх у життя. Пропонована М.Грушевським реформа “Зорі”, видання Наукового товариства імені Шевченка, давала для цього рідкісну нагоду.

Вже через кілька днів після запрошення М.Грушевського О.Маковей побував у Львові, остаточно було узгоджено всі організаційні питання. До речі, М.Грушевський, дбаючи про незаангажованість нового видання, поставив умову — не вступати паралельно до жодних інших редакцій, адже фактично всі часописи були політичними виданнями. 26 жовтня О.Маковей повернувся зі Львова у Чернівці, щоб згорнути там свої справи і підготуватися до переїзду у Львів. 29 жовтня він висилає М.Грушевському свій варіант проспекту нового видання. Цей текст став основою для оголошень про відкриття передплати на нове видання Наукового товариства імені Шевченка — “Літературно-науковий вістник”, і, зокрема, друкувався в останньому числі “Зорі” за 1897 рік.

Варто наголосити, що запрошення до роботи О.Маковей було дуже вдалим кадровим рішенням; він виявився справжньою знахідкою для нового видання. Нагадаємо, що склад редколегії у перших трьох числах ЛНВ був такий: О.Борковський, М.Грушевський, О.Маковей, І.Франко. Роль О.Борковського у редакції зводилася до мінімуму, і М.Грушевський увів його як колишнього редактора “Зорі”, очевидно, з політичних чи, правильніше, — стратегічних міркувань, щоб не викликати закидів в ігноранції старшого покоління. У другому томі (за квітень-червень) його прізвища вже немає. Починаючи цей проект, сам М.Грушевський не планував довго активно працювати у редакції, а лише вивести справу на робочий ритм, — і не крився з такою позицією. І.Франко віддав дуже багато сили і творчої енергії “Літературно-науковому вістнику”, але не міг обмежитися лише ним. На Маковей, фактично, покладалася вся технічна робота, у питаннях добору матеріалу він мав голос нарівні з Грушевським та Франком, а також був активним дописувачем ЛНВ як автор художніх творів, перекладів, статей. Стали у пригоді його досвід редактора і товариські взаємини з багатьма культурними діячами.

В листопаді 1897 року, ще перебуваючи у Чернівцях, Маковей активно включається до роботи над укладанням першої книжки “Літературно-наукового вістника”. “Був дуже зайнятий “Вістником”, але приїхав тому тиждень Маковей, перейняв на себе друкарську роботу і мені тепер лекше”<sup>9</sup>, — писав М.Грушевський О.Кониському 8 грудня 1897 р. Як бачимо з листів, естетичний смак і позиція Маковей мали велике значення при укладанні змісту журналу.

Формування першої книжки відбувалося зовсім не просто. Прагнучи консолідувати в новому журналі літературні сили всієї України, М.Грушевський, проте, не мав на той момент у редакційному портфелі жодної продукції наддніпрянців, — лише І.Нечуй-Левицький запропонував свою повість “Старі гультяї”. Планувалося, що вона відкриватиме перший номер. Однак склалося інакше. Ще 19 листопада О.Маковей спочатку обережно пише М.Грушевському: “Може, я й помиляюся, але такого оповідання я би в першу книжку не давав, коли б тільки мав що інше натомість. В Нечуєвих “Старих гультяях” іменно старе, а нам до переситу з українських штук знане гультяйство, тобто п’янство”<sup>10</sup>. Далі він коротко переповідає нехитру фабулу твору і робить висновок: “Вражіння з оповідання не маю такого, щоб дуже ним одушевився та в першу книжку його давав... На сей клопіт я маю раду таку: до трьох днів я дістану від Кобилянської одну штуку, що називається “Valse melancholique” — річ на яких два аркуші. Я певний, що річ буде гідна друку. Особливо жіноцтво подякує за се оповідання Кобилянської”. Зрештою, останнім аргументом проти друку “Старих гультяїв” була інформація про те, що того ж року твір уже друкувався в альманасі “Складка”, а до ЛНВ планувалося уміщувати лише першодруки.

<sup>8</sup> Франко І. Зібрання творів: У 50-ти томах. — К., 1986. — Т. 50. — С. 62-63.

<sup>9</sup> Листування Михайла Грушевського. — С. 69.

<sup>10</sup> ЦДІА України у м. Києві. — Ф. 1235. — Оп. 1. — Спр. 622. — Арк. 17.

Набір повісті Нечуя-Левицького було припинено, до першої книжки ввійшов твір О.Кобилянської, який викликав захоплені відгуки читачів і певною мірою заманіфестував естетичний рівень нового видання.

Про те, яким напруженим був ритм роботи при підготовці першої книжки ЛНВ, свідчить навіть такий факт: з 63 відомих на сьогодні листів О.Маковея до М.Грушевського за 1896—1906 роки 15 написано за два з половиною останніх місяці 1897 року. При тім очевидно, що не всі листи і не всі відповіді збереглися.

У роботі редакції було задано досить жорсткі темпи, і багато в чому їх дотримання залежало від О.Маковея. М.Грушевський поставив, зокрема, вимогу, щоб кожна книжка виходила щомісяця перед першим числом за новим стилем. Через різні обставини всі вимоги не завжди вдавалося виконати, тому й взаємини співредакторів не завжди були безхмарними.

Ось, наприклад, з листів бачимо, як болісно зреагував Маковей на гострий лист Грушевського у травні 1898 року, який дорікав за невчасну подачу рукописів у друкарню та за недостатньо дбайливе вичитування коректури. “Ви єсте Leiter’ом<sup>11</sup> журналу зі сторони технічної; признаюсь, що мене се дуже болить від довшого часу, що Ви якось не показуєте всім відповідної енергії, наче знеохочені. Ви знаєте, що я не маю часу вести сам журнал одною своєю рукою і взявсь в надії, що за кілька місяців справа піде і без мене; Франко має різні інтереси і тепер кандидує; Ви робите якось мов від біди. При подібних обставинах вести журнал дуже тяжко. Коли може я своєю особою заважаю в редакції і знеохочую інших членів, то хочу почути це щиро, в чотири очі”<sup>12</sup>. В той же день Маковей відповідає на цей лист, аргументовано відхиляючи деякі із закидів. Звичайно, він образився: “Ви як редактор зовсім мені в роботі не перепиняєте — навпаки, була би біда без Вас, — але я Ваше письмо розумію так, що я дармо хліб їм. Коли так, то треба мені оглядатися за іншим заняттям. Я нігде дармо хліба не їв і прикро мені їсти тепер. Не доріс я, бачу, до “Вістника” — що ж робити?”<sup>13</sup>. Тут уже М.Грушевський, мабуть, відчув, що розмова має надто гострий тон, тому одразу ж спробував залагодити конфлікт: “Бачу, що мій щирий лист Вас образив і готовий замість порозуміння викликати нове знеохочення. Виразно заявляю, що я Вам не хотів зовсім закидати, мовби Ви дармо їли хліб в редакції “Вістника”, працю Вашу вмію відповідно цінити і висновків укритих ніяких в лист не вкладав... Пояснення Ваші приймаю до відомости. Щиро до Вас прихильний М.Грушевський”<sup>14</sup>.

Більше на цю тему листів не маємо. Мабуть же, перебуваючи в цей час у Львові, обидва кореспонденти мали змогу зустрітися і, напевно, при усному спілкуванні дійшли згоди, тому що подальше листування триває у попередньому спокійному й діловому тоні.

Коли через рік, навесні 1899 р., О.Маковей одержав з міністерства освіти літературну стипендію і вирішив виїхати на кілька місяців до Відня для наукових студій, щоб підготуватися до викладацької роботи, М.Грушевський насамперед мав з ним розмову про подальшу участь у виданні ЛНВ — вже не як члена редакції, але як співробітника. Їхнє листування тривало ще понад 7 років, в основному стосуючись матеріалів, які готував Маковей для ЛНВ та “Записок НТШ”. Місце Осипа Маковея у редакції ЛНВ зайняв Володимир Гнатюк.

Пропонована читачам публікація листів О.Маковея до М.Грушевського заповнює суттєві лакуни історії українського літературного процесу. Звичайно, ретельні дослідники і раніше зверталися до цих архівних матеріалів, однак цитування, хоч би й рясне, не замінить повного тексту.

Вчімося читати листи — документи минулих часів. Період поверхового, екстенсивного вивчення, схематичного окреслення постатей та явищ літературного процесу закінчився. Тепер пора “оживити” цю схему, наповнити її реальними подіями, може, й дрібнішого масштабу, але не менш важливими й цікавими для загальної картини. Це вже робота часто на межі історії та філології. Маю на увазі наступний після публікації крок дослідника —

<sup>11</sup> Керівником (нім.)

<sup>12</sup> Листування Михайла Грушевського. — С. 115.

<sup>13</sup> ЦДІА України у м. Києві. — Ф. 1235. — Оп. 1. — Спр. 622. — Арк. 38.

<sup>14</sup> Листування Михайла Грушевського. — С. 116.

“викадрувавши” з листів фрагмент, “уламок” невідомого досі сюжету, спробувати детальніше його дослідити, “реставрувати” те явище чи подію. Листи О.Маковея дають чимало тем для таких досліджень. Взяти хоча б історію публікації гуморески О.Маковея “Модний плуг”. З кількох фраз листа проглядає комічна і драматична ситуація, коли ображені на автора діячі “Просвіти” мало не побили його, хоч, виявляється, на той момент гумореску прочитав лише один з них. Або помітний у листах відгомін полеміки з приводу літературних взаємовпливів між О.Кобилянською та О.Маковеєм — тема не нова, однак до кінця не з’ясована. Або, наприклад, через брак кількох листів можна лише здогадуватися про аргументи М.Грушевського, який не взяв до публікації у ЛНВ віршованої збірки Маковея “Подорож до Києва”, хоча згодом, коли вона з’явилася окремою книжкою, написав схвальну рецензію.

Між листами О.Маковея ми натрапили на його записки “Про “Залісе””. Це фактично авторське тлумачення його повісті, спроба полемізувати з М.Грушевським, який був автором рецензії на цей твір. Плідним може бути зіставлення цих текстів із залученням аналізу відомих листа і рецензії О.Кобилянської та інших відгуків про цю повість.

Всі тексти публікуються вперше. Всі, крім одного, зберігаються у Центральному державному історичному архіві України у м. Києві (далі — ЦДІАУК).

Повністю листи О.Маковея до М.Грушевського будуть опубліковані у третьому томі серії “Епістолярні джерела грушевськознавства”, який готується до друку Інститутом літератури та Українським історичним товариством і побачить світ 2004 року.

Добірку відкриваємо віднайденим текстом чернетки листа М.Грушевського до О.Маковея (чистовий текст поки що невіднайдено), який з’ясовує обставини подальшого листування.

№ 1

*[Львів, перша половина жовтня 1897 р.]*

Високоповажаний Добродію!

Я тепер маю плян реформи радикальної “Зорі”. Знаючи Ваші здібности і невільне становище в теперішній редакції, а до того зачувши, що заявляли своє бажання прийти до “Зорі”, я пропоную Вам в разі реформи, як я її задумую, місце при редакції. Але ся реформа залежна від стількох комбінацій, що я сей плян і зв’язані з ним відомости даю Вам до відомости під цілковитим секретом і сподіюся, що від Вас він не вийде.

“Зоря”<sup>1</sup> мала б виходити місячними книжками 12—15 арк[ушів] 12°, містячи: белетристику оригінальну і ще більше — перекладену (все важнійше), — се становило б яких ? книжки.

Наукова стаття (перекладена).

Літературна критика (довші критичні статті).

Огляди — тутешньої і закордонної Руси.

Огляди з чужої літератури і життя.

Бібліографія (коротенька).

Редакція колективна.

Ви б мали огляд тутешнього життя (щось як фейлетони в “Зорі”, з більшою увагою до літератури і довші — коло аркуша на книжку), вести коротеньку бібліографію, на яких 5—6 стор., перекладати пересічно на місяць 2 аркуші, вести дві коректи всього, дати від часу до часу довшу літературно-критичну статтю, брати участь в редакційній роботі, белетристична участь — по змозі й охоті. За се б Ви мали 60 до 70 гульд[енів] місячно.

Крім того б увійшов Франко (він мав би огляди чужої літератури й життя, від часу до часу теж критичні статті), я і ще хтось.

*[Далі аркуш відірвано].*

ЦДІАУК. — Ф. 1235. — Оп. 1. — Спр. 622. — Арк. 81.

<sup>1</sup> “Зоря” — літературно-науковий і громадсько-культурний журнал, виходив у Львові 1880—1897 рр. Редакторами в різні роки були О.Партицький, Г.Цеглинський, Василь Лукич (В.Левицький), В.Тисовський, О.Маковей, К.Паньківський, О.Борковський. З 1885 року — орган Наукового товариства імені Шевченка.



Високоповажаний Пане Професор!

Ваш проєкт щодо реформи “Зорі” мені сподобався і я радо згоджуся приступити до редакції. Давно мав я велику охоту бути в такій редакції, а тепер маю ще більшу, бо мені журналістична робота вже надоїла — не тим, що її треба робити, лише тим, що не дає вдовolenня. Я вже отсе семий рік працюю при руських дневниках, і хоч би за той час не багато був і думав про наші відносини, та все ж міг додуматися до того, що в нас така “Зоря” не менше потрібна, як “Діло”, “Буковина” або “Руслан” — отже треба комусь і літературною газетою поважно зайнятися. А що я до того маю охоту і деяке підготовлення, то й казав декому, що прийняв би ся редакції “Зорі”, якби мене потребували, і був готов ще хоч рік попробувати, чи на тім полі я що осягнув би. Осягнув би, то було би добре і “Зорі” і мені, не осягнув би, так тоді я вже з опущеним носом пішов би в учителі. Тепер же, коли Ви до мене вдаєтеся зі своїм проєктом, та ще далеко гарнішим, ніж був мій, то я й овшій!

Я міг би тут, в Чернівцях, і в найгірші для нашої громади часи вижити; потрібний тут редактор і заробити на життя вже може, але до того треба мати язик маломіської перекупки, щоб тут у тій малій провінції, Буковині, вміти обігнатися від тих навісних всіляких півголовків, котрих брати поважно годі, а маловажити теж годі. Зовсім відносини маломістечкові з безконечними сплетнями, марними суперечками, зі стріленням з гармат до мух і т.п. Але тут не місце про се балакати, досить, що редакторові гірка година, коли йому се стріляння з гармат до мух надоїсть, а він проте стріляти мусить. Так хоч я не песиміст і по буковинській Русі сподіваюся багатой дечого доброго (є й певні завдатки на се), та якось сего року не міг позбутися думки, що “не ліпо ли ни бьашет” начати з іншої бочки, взятися за роботу таку, що мені до вподоби і що на мою думку трохи чи не більше користна. От я й тепер, коли (між нами сказавши) не маю чого боятися, що піду тут товкти каміння, а проте рад би взятися за літературну газету, аби лише мала душа на чім відпочити. Вже й приготував деякі материяли до неї і тільки ждав на “совпаденіє приключеній”, чи газету прийдеся мені тут видавати, чи до Львова до “Зорі” їхати. Очевидна річ, коли Товариство ім.Шевченка хоче далі видавати “Зорю” та ще й реформує її, то будуччина її певніша, ніж моєї проєктованої газети, і я конкуренції не видержав би. Се я розумію.

На мою думку, рік 1898-й такий, що його доконче треба і можна використати до того, щоб в очах публіки науково-літературний рух набрав хоч подібного значіння, яке має у неї рух політичний. Науковими видавництвами Товариство ім.Шевченка коли не перед власною широкою публікою, то хоч назверх “перед світом” документує нашу дозрілість і спроможність до розвою власної науки. І сих наукових видавництв не заступлять публіці жадні політичні дневники. Але ті дневники убивають нам “Зорю” і всякі інші літер[атурні] видавництва, широка публіка не тужить за ними, а вдовольняється фейлетонами в газетах і новинками. Аби видержати конкуренцію з політ[ичними] газетами, мусить така “Зоря” своїм літер[атурним] матеріалом перемагти політ[ичні] газети. Трудна то штука, але я певний, що вже у нас дасться зробити.

Тепер, коли, як зачуваю, “Житє і слово” має перестати виходити, остається тільки одна “Зоря” для ширшої публіки, так думаю, що й українці могли б те, що давалось на “Ж[итє] і с[лово]”, давати на “Зорю”, а наша публіка по відповідній реформі “Зорі”, при агітації і рекламі, може теж розсмакувати в ній і підперти її ліпше, як доси. Одно слово, я пересвідчений, що тепер саме настає добра пора для сильнішого літературного руху, особливо коли ведення його перейме на себе також Товариство ім.Шевченка.

Коли справа дозріє вже так, що проєкт реформи стане ділом, я готов приїхати і взятися за роботу. Сам можу вже тепер до першої книжки дати і свого, і чужого материялу на кілька аркушів. В потрібі засяду і до кінця падолиста і сам напишу, і роздобуду, бо маю обіцяний, різнородний і живий, цікавий материял. Думав уже над тим і придумав не одно, то Вам, коли хочете, розповім, або й сам на нараду над реформою приїду та розкажу. Я би радив, коли можна, видати першу книжку перед нашим Різдом, аби люди на місяць січень мали що читати. І пора під Різдво добра для такого видавництва, і цілий січень не

лишиться без літер[атурного] журналу. Так треба би вже в грудні с[ього] р[оку] видати 2 останні числа “Зорі” за сей рік і першу книжку за 1898 рік.

Формат лексіконовий, в дві шпальти, був би найпрактичніший. Портрети можна би і треба би давати, коли будуть які. З образків тільки те, що доконче потрібне, а може бути така потреба. Впрочім, се вже діло редакційного комітету.

Виїхати звідси я міг би і рад би вже під кінець падолиста або в перших днях грудня, аби до кінця року міг і своє домашнє діло довести до ладу, і міг узятися до роботи з планом. На платню згоджуся, маю надію, що зароблю і де-інде літер[атурними] роботами, на котрі маю замовлення, отже, жити буде з чого.

Якби було потрібно, щоб я тепер приїхав до Львова, то міг би приїхати, н[а]пр[иклад], в днях 24, 25 і 26 сего місяця (за тиждень). А як не потрібно, то можу листами подати жадані інформації.

На кожний випадок, дуже б я Вам подякував, коли б Ви мене звістили хоч коротко о дальшій поступі сеї справи, щоб я знав, як мені тут, в Чернівцях, поступати. Часу ще вправді доволі, але аби звідси виїхати, то треба мені перше багато ниток порвати, а на се также доволі часу потрібно.

Секрету дотримаю мимо того, що я редактор на Буковині...

Остаюсь з глибоким поважанням — *Осип Маковей.*

Чернівці, 18 жовтня 1897.

ЦДІАУК. — Ф. 1235. — Оп. 1. — Спр. 622. — Арк. 7—8, 10—11.

№ 3

*[Чернівці], 29 жовтня 1897 р.*

Високоповажаний Пане Професор!

Посилаю Вам проспект. Я мотивував головню потребу журналу. Чи до ладу, не знаю, але наші видавничі відносини подібні, як галицьких поляків, а вони так само добачують найбільше лихо в перевазі політичних газет над літературними. Здається мені: в тім справді є як не саме джерело байдужости публіки до письменства, то хоч одна з найважніших причин її.

Проспект, гадаю, треба надрукувати в такому форматі, як буде місячник мати. Може, прийдеться доложити проспект і до місячника, а буде потрібно його і листами посилати, то формат листовий — до того добрий. Складач нехай прибере та уложить його з деякою орнаментикою.

Заголовок “Рідне слово” мені щораз більше подобається, впрочім, можна його охрестити й інакше, тільки справді трудно придумати щось і реальне, і притім з ароматом письменським.

Щодо редакції, я в проспекті випустив ім’я д[обродія] Борковського, але його, звісно, можете й дописати. Бажав би я собі лише, аби в комітеті редакційнім він мав час брати участь, а то кажуть, що у нього роботи дуже багато, і ледве чи буде мати час. А мав би він стояти у списі редакторів тільки для того, аби було “до пари”, то з того користи не було б. Та й відстав старий від життя дуже! Впрочім, як гадаєте. Одвічальним редактором я записав себе. Коли б я мав вести переписку з людьми, то таке “достоїнство” мало би деяке значення. І хтось з редакційного комітету повинен би підписувати.

Коли проспект буде готовий, я би хотів мати з яких 50 примірників, щоби його з відповідними записками і просьбами розіслати тим, на кого надія, що допоможуть нам в нашому ділі. Треба бити у всі дзвони, аби люди почули і прийшли до нашої літературної божниці восхваляти всіх великих і малих святих, а відпекуватися чортів і смоли.

Рубрику мою, що Ви називаєте “Місячна хроніка”, я би гадав переіменувати на “З життя і письменства” або просто “З життя”, бо прийдеться не раз місяць такий, як, н[а]пр[иклад], під час ферий, то яку хроніку я зможу про нього написати? Нічого не діється звичайно, то нічого й писати. А під рубрику “З життя” можна всяку всячину завести, бо вкінці і письменство, і політика, і театр, і концерти — все те також життя, одно описуване, друге переживане, третє представлене, четверте оспіване і т.д. Короткий заголовок “З життя” широкий і вигідний і — бездонний.

*Слово і Час. 2004. №5*

Проспект нехай би пішов у світ з найближчим числом “Зорі” — чим скорше, тим ліпше.

Вкінці ще замітка: тутешні патріоти, як побачили, що не жартую, а справді вибираюся до Львова (вони гадали, що тут мені до самої смерти прийдеться мамалигу їсти), дуже скривилися на мене, аж мені самому прикро було. Так якби я чим провинився, в москалі або в румунізатори пристав. Я їм не дивуюся, і жалко мені їх, та й справи також шкода, та вже мовляв: впав дідько з гори — чорт’го бери! Не йду в Туреччину ані Німеччину, а тільки до Львова між своїх на не гіршу роботу, як тут робив.

Здорові були!  
ч. 29/Х. 97.

Ваш *О.Маковей*

ЦДІАУК. — Ф. 1235. — Оп. 1. — Спр. 622. — Арк. 12–13. Місце написання встановлено за змістом.

№ 4

*[Чернівці, 31 жовтня 1897]*

В п’ятницю вечером вислав я Вам відозву<sup>1</sup> (проспект) на адресу: ул[иця] Зам[ойського] і при тім лист — то, мабуть, чи не розминулися наші листи? Прошу мені зараз дати вістку, чи дістали проспект, бо як ні, то вдруге напишу.

Повісти Левіцького не маю, вона у дир[ектора] Борковського. Нехай би мені прислали, то я би її приготував до друку. “Подорож до Київа”<sup>2</sup> до тижня вишлю Вам, аби Ви прочитали перед друком. Інші мої замітки до видавництва я списав у листі, що був при відозві. Сьогодні дістав я “Жерела до історії”<sup>3</sup>, том II, і гадаю собі, що такий формат нашого видавництва був би найліпший (він, бачу, ширший трохи від “Записок”).

З гл[ибоким] поваж[анням] *О.Маковей*

ЦДІАУК. — Ф. 1235. — Оп. 1. — Спр. 622. — Арк. 20. Місце написання і дату встановлено за поштовим штемпелем на листівці.

<sup>1</sup> Вперше у пресі “Оповідання” про намір видавати у 1898 році “Літературно-науковий вісник” з’явилося у “Зорі”, 1897, ч. 21 (1/13 листопада), с. 420. Проспект нового видання друкувався у “Зорі”, ч. 23 (1/13 грудня), с. 46.

<sup>2</sup> Поетична збірка О.Маковей. Окремі вірші з неї друковано у газеті “Буковина”, 1897, № 251–256; також вийшла окремою книжкою у Чернівцях 1897 р.

<sup>3</sup> Тобто “Жерела до історії України-Руси”, серійне видання археографічної комісії НТШ.

№ 5

*Чернівці, 11 листопада 1897 р.*

Чернівці, дня 11 листопада 1897.

Високоповажаний Пане Професор!

Я розглянувся у творах Якобсона, прочитав, що про них пишуть критики, як Брандес, О.Гансон, прочитав “Nils Lyhne” і оповідання і зміркував, що найліпше дати би русинам в перекладі новелю “Пані Фенс”<sup>1</sup>. “Нільс Ліне” чудова річ, але не для нашої грубої публіки, котра шукає передовсім фабули, а на тонкості психологічні не зважає. Але що з Якобсона треба щось дати, то я раджу “Пані Фенс”, коротку новелю на яких двадцять сторін, з неї дуже добре пізнати Якобсона. Тому, що вся сила Якобсона в стилі, і я би бажав з ним поборикатися, то я переложу се, розумієсь — на жаль! — з німецького перекладу. І се пішло би вже до першої книжки. Довшу повість мусимо вибрати у якогось іншого автора, щоби була і добра, і інтересна. Помалу мусимо виробляти смак публіки.

Відтак для різноманітності дам ще переклад знаменитої гуморески Марк Твена “Дневник Адама”. Чи згода?

<sup>1</sup> *Якобсен Енс Петер* (1847–1885) — данський письменник. Його творчість вплинула на розвиток психологізму й імпресіонізму в західно-європейських літературах. Роман Е.П.Якобсена “Нільс Ліне” (у радянських довідниках транскрибується “Луне”, створений 1880 р.) історики літератури вважають головним твором письменника. “Пані Фенс” — його ж новела, написана 1882 р.



Так перша книжка ЛНВ містила би:

1. Оповідання Нечуя<sup>2</sup> – около 3 арк. друку.  
Франко [цей рядок дописано почерком К.Паньківського]
2. Ваше (інтересна річ!)<sup>3</sup> – “–“ 1 “–“  
Макар <Чудра><sup>4</sup> [цей рядок дописано К.Паньківським]
3. Подорож до Київa – звиш 2 “–“  
Дмитрів [цей рядок дописано К.Паньківським]  
Міксат [цей рядок дописано К.Паньківським]
4. Пані Фенс і М.Твен – около 1 “–“  
Іванович<sup>5</sup> [цей рядок дописано К.Паньківським]
5. Переклад Франка з Міксата<sup>6</sup>?
6. Можна дати 2 арк[уші] коротке опов[ідання] Гр.Цеглинського<sup>7</sup> зі “Свободи”<sup>8</sup>.
7. Раджу Яричевського<sup>9</sup> гумореску (маю в себе)  
3 статті наук[ові], дві крит[ичні] студ[ії] Брандес<sup>10</sup> і Маковей [цей рядок дописано М.Грушевським]
8. Критичну студію<sup>11</sup> свою напишу вже у Львові в перших днях грудня, а тут приготуюся.
9. З життя і літератури пишу теж. Збираю критики.  
Фейлетон  
Огляд Франка  
Бібліогр[афія] [три останні рядки дописано М.Грушевським]
10. Франка студія?  
Можу дати: три образки Дмитрова<sup>12</sup> з Канади (маю в себе, вони незлі).

Коли на перше місце піде Нечуй, потім Ви, потім я, то вже сего буде на 6 аркушів і сего буде доволі для складача на сей місяць. Скрипт приготовлений пішлю за кілька днів. Вас прошу ще переглянути своє оповідання і охрестити його. А коли вже приїду до Львова, то зложимо дальших шість аркушів скоро, так що не спізнимося.

До кого я розішлю листи, дам знати. Від п[ані] Кобилянської дістану новелю. Дир[ектор] Цеглинський дасть також.

Спершу буде багато роботи, заким призбирається материял, а там уже Бог допоможе. І я сам мушу також “влізи” в літературу, бо за політикою світа божого не бачив. Мушу розглянутися, як у лісі, щоби не заблудив.

<sup>2</sup> М.Грушевський мав намір подати у перше число ЛНВ повість І.Нечуя-Левицького “Старі гультяї”, однак згодом змінив цей план через те, що 1) раніше твір був надрукований у альманасі “Складка”; 2) з естетичних міркувань. Див. також наступні листи О.Маковея на цю тему.

<sup>3</sup> Йдеться про оповідання М.Грушевського “Ясновельможний сват”, публікувалося у першій книжці ЛНВ (с. 1–26) за підписом “М.Заволока”.

<sup>4</sup> “Макар <Чудра>” – Це оповідання М.Горького друкувалося у ЛНВ у перекладі М.Виноградової (псевд. Маруся Полтавка) аж у 1902 році (т. 17, ч. 1, с. 63–73).

<sup>5</sup> Іванович – Йовович Лука (1869–1916), чорногорський письменник. Його оповідання “Гайдуки” у перекладі з хорватської І.Франка друкувалось у першій книжці ЛНВ (с. 103–113).

<sup>6</sup> Міксат Кальман (1847–1910) – угорський письменник. Його ім’я кілька разів згадується й у листах М.Грушевського до О.Маковея, але в ЛНВ кілька перекладів його оповідань з’явилися аж у 1923–1924 роках.

<sup>7</sup> Цеглинський Григорій Іванович (1853–1912) – український письменник, педагог, громадський діяч. У 1887–1888 роках – редактор “Зорі”, організатор театру “Руська бесіда”. З 1888 року – директор Перемиської державної гімназії. З 1907 р. – посол Австрійського парламенту. Автор драматичних творів, оповідань, віршів, літературознавчих статей. У перших книжках ЛНВ його твори не друкувалися.

<sup>8</sup> “Свобода” – одна з найстаріших українських газет у діаспорі США. Видавалась у 1894–1926 рр.

<sup>9</sup> Яричевський Сильвестр Гнатович (1871–1918) – письменник, перекладач, педагог, громадський діяч Буковини.

<sup>10</sup> З контексту не зрозуміло, чи йдеться про статтю авторства данського літературного критика Георга (Юрія) Брандеса, чи про нього. У 1898 році такі матеріали у ЛНВ не публікувалися.

<sup>11</sup> Очевидно, мова йде про його статтю “Андрій Чайковський”, яка друкувалася у другій книжці ЛНВ (С. 152–173).

<sup>12</sup> Твори канадського священика, на той час редактора газети “Свобода” Нестора Дмитріва (1863–1925), у ЛНВ не публікувалися.

До оповідання Якобзона додам короткі замітки про него, оттак на сторону, або на дві. З перекладами добре вдаватися до о[тця] Дмитра Йосифовича в Яричеві (почта в місци), він гарно перекладає, як Бог приказав.

Як там Вам сподобалася моя “Подорож до Києва”? Треба що змінити, чи має лице з носом, чи може не до ладу? Бо коли так, то треба глядати іншого материялу. Давно вже віршів не писав, так чи з мого пєгаза від політичної січки не зробилася шкапа?

Мої тутешні знайомі слухали сеї “Подорожи” досить цікаво, сміялися навіть часом і носа звішували при моїх сантиментах, а от за українців боюсь. Робіть, як гадаєте.

Кланяюся В[исоко]п[о]важаній Пані Вашій і Вам.

О.Маковей, Борзописець.

ЦДІАУК. — Ф. 1235. — Оп. 1. — Спр. 622. — Арк. 15–16.

№ 6

[Чернівці, 22 листопада 1897 р.]

В п'ятницю післав я на фрахт рукописи. Видно спізналися (бо на фрахт), коли мене ургуєте.

Сьгодні вислав я Вам рекомендовано оповідання Кобилянської, котре, гадаю, було би відповідніше до першої книжки, як “Старі гультяі”. Коли прочитаєте одно і друге — мабуть, згодитесь зі мною. “Valse melancholique” мені дуже сподобався. Займе в книжці місця мало що менше, як “Ст[арі] гультяі”. Особливо жіноцтво подякує за се оповідання Кобилянської. “Паню Фенс” толкую і привезу з собою, або й скорше пришлю. Приїду на другий тиждень у вівторок або в середу, не знаю, як випаде. Дам скрипт, і буду мати на два-три дні спокій, бо мушу хату уладити. З перевозом великі клопоти й кошти — так треба походити коло того. На моє місце приходять знаний Вам молодий чоловік Лев Турбацький. Кажуть, що проворний чоловік, хоч попсував собі славу еміграцією. Хотіли Щурата стягнути до Чернівців, але він не хотів.

Ваш О.М.

ЦДІАУК. — Ф. 1235. — Оп. 1. — Спр. 622. — Арк. 9. Місце й дату написання встановлено за поштовим штемпелем на листівці.

№ 7

[Чернівці,] 26 листопада 1897 р.

В[исоко]п[о]в[а]жаний Професор!

Поправляючи “Valse melancholique”, я сам замітив деяку подібність з “Самотою”<sup>1</sup> (н[а]п[р]иклад, гадки про музику), але я мушу зараз сказати, що “Самота” написана ще 23 червня с[ього] р[оку], а “Valse melancholique” я читав перший раз тому кілька днів. Стефан Кравчук посвідчить, що читав “Самоту” ще в літі, а Кобилянська посвідчить, що її “Valse melancholique” я лиш тому тиждень міг читати. Се лиш для пояснення річи, впрочім, я о “Самоту” не стою, відложіть її до гірших часів. Подібність деяка вийшла з розмов і подібних вражінь, бо й Коб[илянська] не читала “Самоти” перед написанням “Valse melancholique”. Одним словом, здогадливі критики feminini generis могли би з тих “подібних вражінь” та з моїх похвал для “Valse melancholique” виснувати дещо

<sup>1</sup> ... деяку подібність з “Самотою”... — Як випливає з тексту цього листа, мабуть, М.Грушевський зауважив певні перегуки між згаданими творами О.Кобилянської та О.Маковея (письмових доказів цього ми не виявили). На цей лист О.Маковея М.Грушевський готував відповідь, яка залишилася невідісланою, але збереглася у фонді № 1235, оп. 1, № 274, арк. 8–9. Власне, арк. 8 — це конверт з написом: *Чернівці, ул. Петровича, 2, Вп. Добродієві* (далі — олівцем) *до Маковея Ос. (лист не висланий)*. Подаємо текст листа (арк. 9):

“Гей, пане добродію, невже Ви такий підозрілий! Я не примітив найменшого впливу на Вас новелі Кобилянської, тільки констатував подібність самого “genr” — у новелі.

З Франком ми урадили пустити Левицького з огляду на ім'я і реноме в першій книжці (тим більше, що й рукопись його прислана ще з літа). А Кобилянську, щоб не розбивати на двоє, дати в цілости в II книжці. Коректу прогляне до Вашого приїзду Павлик.

До побачення. З пов[ажанням] М.Грушевський”.

зовсім до правди не подібне... Та ще й нарікання моє на “самоту”, жалісний тон... — ого! — Ну! те все дрібниця. Жарти на бік! Посилаю Вам “Паню Фенс”. Коли є яка коректа, то нехай вишлють найдалше в неділю. В понеділок зроблю її і відішлю. Сам буду старатися, як удасться, бути вже в середу у Львові<sup>2</sup>, та решту вже там зроблю.

З поважанням *О.Маковей*  
26/XI. 1897.

ЦДІАУК. — Ф. 1235. — Оп. 1. — Спр. 622. — Арк. 23. Текст листа написано на візитці з друкованим написом: “О.Маковей, редактор дневника “Буковина”, де перед словом “редактор” дописано “б.”, тобто “бувший”.

---

<sup>2</sup> Тобто 1 грудня. Листа написано у п'ятницю, 26 листопада.

№ 8

[Львів,] 3 січня 1898 р.

Високоповажаний Пане Професор!

Будьте спокійні: усе, що треба, я зробив або роблю і на власну руку нічого важнішого не починаю. Одного лиш не зробив, бо не міг — уже було пізно: помістив я по “Фантазії” Кониського<sup>1</sup> дві поезії Л.Українки<sup>2</sup>, зовсім невинні а гарні. Не міг післати їх Вам тому, бо дістав їх від п.Франка тоді, як уже і форма мала йти до друку, так я зараз казав їх доскладати і, не піславши Вам, видрукував, аби не спиняти друку. Інших віршів я не мав. Поезії Л[есі] У[країнки] Франкови і мені сподобались.

У всіх дневниках дав оповістку на 80 віршів друку, всюди була поміщена; відтак всюди був поданий зміст. П[анові] Белеєви казав, що дам йому фейлетон про “Вістник”, відповів, що в редакції має чоловіка, що ему про “Вістник” напише ширше, а мені — каже — як редактори “Вістника”, не годиться самому “Вістник” хвалити. Так я й жду обіцянки п[ана] Белея, коли не додержить, сам напишу. На силу пхатися зі своїм фейлетоном, мабуть, не годиться мені, коли має кого іншого. П[анові] Белеєви про вихід книжки говорив кілька разів і книжку ему сам заніс і казав, яку нотатку подати; інші газети помістили, а “Діло” ні. Другий раз казав, щоби взяв з “Руслана” або “Н[ародної] час[описі]”, бо ті помістили вже (а я всюди рівночасно книжки позаносив і особисто просив) — забув. Ну, що ж мені було діяти?

До Росії пішли примірники “Вістника” зовсім в пору. Розсилка у нас здержалась на кілька днів, бо почта зволікала з виданнем газетних марок, але вже все те полагожене тому кілька днів і “Вістник” розісланий.

“Двох доль” даю половину<sup>3</sup>, буде 5 аркушів. З п[аном] Франком урадили, що ділити на три частини годі, аби не перетягати до II тому. Шість форм сієга уже готові<sup>4</sup>, статтю на гармонд “Секрети творчости” уже дав. На 1/II книжка певно буде. Після свят піде робота жваво.

Я казав затримати склад з “Двох доль”, бо гадаю, що треба видати переддруком повість в 500 примір[ників]. Прошу дати знати, чи згода на се.

До частини наукової піде: 1. Секрети творчости; 2. Про Стороженка<sup>5</sup>; 3. Моя стаття “Пани і люди в творах українських письменників”<sup>6</sup> (сю статтю переробив, бо шукаю зв'язи з російською літерат[урою], роздобувши до того книжки, яких не мав — її

---

<sup>1</sup> Йдеться про оповідання О.Кониського “В тумані” (ЛНВ. — 1898. — Т. 1. — Кн. 2. — С. 83–91).

<sup>2</sup> Під заголовком “З поезій Лесі Українки” у другій книзі ЛНВ публікувалися вірші “Східна мелодія”, “Мрії” (с. 140–144).

<sup>3</sup> Повість Д.Мордовця “Дві долі” друкувалася у ЛНВ, 1898, т. 1, кн. 2, 3 (с.145–185, 275–302); т. 2, кн. 1–3 (с.45–64, 153–188, 328–350).

<sup>4</sup> Йдеться про поліграфічний шрифт, кегль (розмір) якого — 12 пунктів (4,5 мм). Названий так тому, що шрифтом такого розміру вперше у 1467 році було надруковано “Листи Цицерона”.

<sup>5</sup> Йдеться про публікацію М.Комар. Ненадруковані дрібниці з творів О.Стороженка, яка вміщувала статтю М.Комарова (с. 186–190) та матеріали О.Стороженка — оповідання “з народних уст” “Вивів дядька на сухеньке”, байки “Кури та собаки”, “Чоловік та жито” та уривок з вірша “Україна” (с. 190–195).

<sup>6</sup> Ця стаття не публікувалася.

очевидно пішло Вам зараз після свят. 4. Новини літератури: Томашівський<sup>7</sup> і коли “Залісе” прочитали і згодні на критику п.Кобилянської<sup>8</sup> – то й вона піде). 5. Про театр<sup>9</sup> (прем’єри і трупу). 6. З життя і письменства. 7. Про Гавптмана<sup>10</sup>. 8. З України? 9. Бібліографія.

До “Записок” що обіцяв, дам на час.

Д[октор] Франко радить друкувати “Душу” п.Кобринської<sup>11</sup>. Ви се читали – яка Ваша думка? Я був би за тим. Се пішло би до III книжки. Пішлю Вам завтра переклад Щурата – поезію.

В II книжку крім Гавптмана, Міксата і поезії (переклади) мабуть, годі буде дати що більше.

Не здивуйтесь веселій новинці: крім передплатників “Зорі” маємо сьогодні 200 нових передплатників, що “Зорі” не брали. Нині прийшла ціла купа грошей, аж д.Паньковський затирає руки.

Веселих свят!

3/1. 98.

*О.Маковей*

ЦДІАУК. – Ф. 1235. – Оп. 1. – Спр. 622. – Арк. 29–30. Місце написання встановлено за змістом.

<sup>7</sup> Йдеться про бібліографічну замітку М.Грушевського з приводу праці С.Томашівського “Податкові ухвали за Казимира Ягайловича в Польщі” (ЛНВ. – Т. 1. – Кн. 2. – С. 134).

<sup>8</sup> Йдеться про рецензію О.Кобилянської на повість О.Маковей, єдиний відомий нам твір письменниці цього жанру. Публікувалась у газеті “Буковина” від 14 червня 1898 р.

<sup>9</sup> *Про театр...* – У другій книжці ЛНВ публікувався матеріал О.Маковей “Руський театр у Львові”, який склав останню частину тексту загальної рубрики “З життя і письменства” (с. 98–106).

<sup>10</sup> *Про Гавптмана.* – Йдеться про дослідження І.Франка “ергарт Гауптман, єго жите і твори”, текст якого складає основну частину рубрики “Із чужих літератур” другої книжки ЛНВ (с. 113–133).

<sup>11</sup> *...Франко радить друкувати “Душу” п. Кобринської.* – психологічний ескіз Н.Кобринської “Душа” публікувався у третій книжці ЛНВ, с. 257–273.

№ 9

[Львів], 11 січня 1898 р.  
11/1.1897

В[исоко]п[о]в[ажаний] Пане Професор!

Посилаю поезію Щурата, оповідання Дмитрова і частину своєї статті “Народолубці і нарид”<sup>1</sup>. Свою статтю ділю на дві частини. Пришлю Вам ще про “Грішників” Кониського, відтак про Нечуя-Левицького і Мирного (разом буде з 30 карток), а далі про молодших письменників (Чайченка, Школиченка, Кримського, Подолена, Левенка і ін.) лишая до третьої книжки. Як самі бачите, стаття вийшла ширша, як я гадав, хоч стараюся писати по змозі коротко. Роботи при ній було багато, але я рад, бо через те повторив собі і пригадав твори всіх важніших укр[аїнських] письменників. На будуче можна буде причіпити до сеї статті всі дальші укр[аїнські] твори, в роді “Нахмарило” Катрі Чайківни, бо те все має один і той самий мотив.

Ви читали “Душу” Кобринської, д.Франко радить її друкувати; чи Ви годитеся на те? “Дві долі” поділив на три частини, вчера післав Вам “Гадяцькі пакти”.

З віршами Л[есі] Українки, вірте мені, я не гадав Вам робити яку прикрість, бо за що й нащо? Якби був знав, що Вам буде прикро, був би післав, тільки я гадав, що шкода двох днів або трьох, а часу не було ждати. Не дивуйтеся і вибачте!

Передплатників, що прислали гроші, нині є 452 [попередньо було написано: “вчера було коло 430”], з того нових 264. Стороженка дав на січень по “Двох долях”. Що така була воля Ваша – даю слово – не тямлю; я мав записане, що се повинно йти в частину наукову. Ну, але саме в пору дав на січень.

З п. Белеєм я в згоді, вчера помістив мій фейлетон про “Вістник”, на борзі написаний, бо в неділю сказав мені, що “єго чоловік” не додержав слова, так я зараз сів і написав. Покищо не гадаю “котів дерти” з жадною газетою, коли “Вістникови” не шкодять.

<sup>1</sup> Така стаття О.Маковей не з’явилася друком.

От[цям] василиянам не сподобався “Дневник Адама” і відослали 2 примірники “Вістника”.  
Смішний нарід.

Про театр, з життя і письменства, критика — пішлю небавом.

Що дати ще по Стороженку: “Душу” чи Дмитрова?

Кланяюся. *О.Маковей.*

Коли приїдете? Треба мені знати. Здоровлю. Кость. [*Дописка К.Паньківського*].

Буде так:

Кониського — 5 сторін.

Поезії — 5

Мордовця — 41

Стороженко — 12

63 = 4 аркуші

“Ткачі” около 3 аркушів

Інші переклади — 1 аркуш.

Мабуть, крім Стороженка, годі буде дати що більше з оригінальної белетр[истики].

ЦДІАУК. — Ф. 1235. — Оп. 1. — Спр. 622. — Арк. 5–6. Місце та рік написання встановлено за змістом. Рік 1897 на початку листа вказаний О.Маковеем помилково.

№ 10

[*Львів,*] 16 січня 1898 р.  
16. I. 1898.

Високоповажаний Пане Професоре!

Я перечитав свою статтю з д.Франком. І Ваші замітки, і його пересвідчили мене, що так статтю друкувати, як вона тепер є, не годиться. Тема і за широка, і за поважна, аби її можна так легко збути, як мені спершу здавалося. Голословно говорити про зв'язь українських творів з російськими не можна, треба російські впливи доказати. Придало би ся також розслідувати, о скільки реальне життя описували укр[аїнські] письменники — трудна се справа, але й про се треба щось сказати. Ще мушу багато книжок попрочитувати, аби сказати щось до речі. Але потім чей вийде студія, з котрої може буде хосен.

Замість своєї статті я, за згодою з д.Франком, дав статтю д[обродія] Кониського<sup>1</sup> по “Секретах”.

У фейлетоні “З життя і письменства” написав був уступ про театр; з розмови з проф. Шухевичем зміркував, що треба би обережнійше написати — так я і спізнився з висилкою фейлетону. Завтра вишлю, часу ще стане.

Про прем'єри пише д.Щурат, сам бажав собі того — нехай пише. Казав, що завтра дасть статтю. Пішлю Вам також.

Від д.Копача дістав<sup>2</sup> довшу, гарну рецензію про “Стрімголов” Будзиновського; придасться до III книжки.

В другій книжці по Стороженку підуть “Ткачі”, відтак поезія (переклад) Щурата, а щоб була якась гумористика, то дав знану Вам історію з ослом Ракоші<sup>3</sup>. Більше белетристики не можна дати, боюсь, що й сего буде забагато; іще досі не зміркував, кілько “Ткачі” займуть місця, буде того може й більше, як 3 аркуші. Не дати крім “Ткачів” нічого більш з перекладу також годі — але разом взявши, всієї белетристики не буде більше, як около 8 аркушів.

В частині науковій, як ще прийде про Гавптмана, і мій фейлетон (невеликий), то небагато місця останеся вже, хиба на бібліографію, тощо. Якби найшлося місце, то дам кілько заміток критичних (про “Складку”<sup>4</sup> і т.п.).

<sup>1</sup> Стаття за підписом “О.Перебендя” — “Ясні дні в життю Тараса Шевченка” // ЛНВ. — 1898. — Т. 1. — Кн. 2. — С. 86–93.

<sup>2</sup> Публікація “Оповідання Вячеслава Будзиновського, оцінка Івана Копача” // ЛНВ. — 1898. — Т. 2. — Кн. 2. — С. 96–110. У цій рецензії ідеться не лише про оповідання “Стрімголов”, а й про інші оповідання В.Будзиновського, які увійшли до трьох випусків “Універсальної бібліотеки” в Чернівцях 1897 року.

<sup>3</sup> Ідеться про гумореску угорського автора В.Ракоші “Історія осла”, яка публікувалася у 2-й книжці ЛНВ (Т. 1, с. 252–256) у перекладі І.Франка.

<sup>4</sup> “Альманах “Складка”. СПб, 1897. Уклав К.Білиловський. — Оцінка Б.Грінченка // ЛНВ. — 1898. — Т. 1. — Кн. 2. — С. 94–97.



З д.Франком сходжуся часто і, що дієся з “Вістником”, як статті йдуть, він завсігди знає. Що треба, перечитую з ним.

Спасибі Вам за замітки до моєї статті, а то, якби прийшлося самому писати без контролю, то вийшов би сором. Не багатой я тямив і перше в літературі, а що знав, то забув, так що наново треба все собі пригадувати і вчитися — але я з охотою займаюся тепер тим і вже за півтора місяця більше попрочитував книжок, як при публіцистиці за півтора року.

Передплатників “рехтельних” є вже около 580, з того таких, що “Зорі” не брали, около 350 (разом з купуванем поодиноких книжок, а без них 310). 18 студентів з самбірської гімназії передплатили “Вістник” і прислали гроші.

Остаюся з глибоким поважанням *Осип Маковей*.

ЦДІАУК. — Ф. 1235. — Оп. 1. — Спр. 622. — Арк. 33–34.

№ 11

[Львів,] 30 травня 1898 р.

В[исоко]п[о]в[ажаний] Пане Професор!

Туайна не поправляв я тепер інакше, як перше. Поправки, пороблені Вами, вказують тільки на те, що я вживаю, подібно як д.Франко, усяких слів і зворотів, які Ви вважаєте хибними. Туайна я поправляю в скрипті, тепер поправок менше, бо д.Петрушевич перекладає ліпше (я давав йому давніший скрипт з поправками і він з того пізнав свої похибки в мові).

В “Двох долях” по викресленю 60 сторін в скрипті в дрібничках трудно зорієнтуватися, звідси поправки і в коректі, яких у скрипті було далеко більше.

Інформації Ваші про те, що скрипт поспіває в остатнім моменті, через що зецери дармують (так виходило б) — хибні, до сего місяця зецери не стратили ані години з причини недостачі скрипту. Д[обродій] Беднарський про се нічого не знає, я буваю в друкарні на день два-три рази і питаюся зецерів. Мені прикро, що зецер має у Вас більше віри, як я.

Коректу Франкового оповідання я робив, він справді не обов’язаний читати двох корект і читає першу коректу тому, бо робить ще деякі поправки, як автор. Коли хочете, звільню його і Вас на будуче від всяких корект; чи я тому винен, що Ви і Франко як автори хочете читати свої статті в коректі? Чи мені показувати тут свою енергію і не дати Вам прочитати Ваших статей в першій коректі? А я і першу коректу роблю звичайно, заким пішло Вам. Вже щодо коректи докір мені неоправданий, а Ви тут добачили недостачу енергії.

В чім іншим я здобуваюся на таку енергію, на яку можу. В моїх трьох попередніх редакціях я з того боку докору не мав — і видавав з дуже малою помочію навіть дневник, до чого, з огляду на кількість праці, певно треба було досить багато енергії. Тут іншої роботи не маю, лише при “Вістнику”, і такі статті, як про Чайковського, про публіцистику, про критиків, тепер про Бордуляка<sup>1</sup> — за день, за два не пишуться, на се часом і двох тижнів мало, а Ви того, мабуть, не берете в рахунок. Так скоро писати статті, як д.Франко пише, я справді не вмію, та й не диво: в мене відомостей менше.

Ви як редактор зовсім мені в роботі не перепиняєте — навпаки, була би біда без Вас — але я Ваше письмо розумію так, що я дармо хліб їм. Коли так, то треба мені оглядатися за іншим заняттям. Я нігде дармо хліба не їв і прикро мені їсти тепер. Не доріс я, бачу, до “Вістника” — що ж робити?

З глибоким поважанням — *Осип Маковей*  
30/V. 1898

ЦДІАУК. — Ф. 1235. — Оп. 1. — Спр. 622. — Арк. 37–38. Місце написання встановлено за змістом.

<sup>1</sup> Тут О.Маковей називає свої значніші публікації у ЛНВ: літературно-критична студія “Андрій Чайковський” (1898. — Т. 1. — Кн. 2. — С. 152–173), “П’ятдесятлітній ювілей руської публіцистики (Т.2 — Кн. 2. — С. 111–126), “З життя і письменства. Нарікання і поради критиків “Літ.-Наукового Вістника”. Гадки давніших критиків в справі положення нашої літератури” (Т. 2. — Кн. 2. — С. 180–191). У цей час він також готував літературно-критичний нарис “Тимотей Бордуляк (Т.Ветлина)”, який з’явився друком у т. 3, кн. 2, с. 59–82.

Львів, 9 серпня 1898 р.  
Львів, 9 серпня 1898.

Високоповажаний Пана Професоре!

За лист, новини і чек спасибі, усе придасться. Вже в суботу (7/8) писав Вам д.Беднарський, що з "Вістника" видруковано, тепер складається даліше "Фелька" (дев'ятий аркуш сісега); частина "Злочинця Сальві" прийшла вчора від д.Франка — так белетристика іде своїм ладом. Тільки з "Фельки" не можу вже зробити передруку, бо пізно, уже 2 аркуші видрукувані і розібрані. Але, гадаю, не велика й шкода, що не буде передруку, і так друкується "Вістника" багато, ледве чи хто купив би передрук. Приходить мені на думку, що варто би дати статтю про новішу польську літературу — хоч би перекласти яку готову польську статтю. Там би і про Домбровського можна дещо сказати, а то тепер, коли всі бібліотеки позамикані, я тільки від польських журналістів дещо розвідав, хто такий Домбровський, і рішив, що красше дати сам переклад без непевної біографічної замітки. От би щось таке, як Ви писали про Ожешкову і т.п. Я можу піти до Каспровича і попросити його, щоб він вказав яку добру статтю про новішу польську літературу, а я би післав її Вам і потім переклав. Годі нам мовчати про польську літературу. Чи згода на таке?

Поезій в сій книжці буде досить: Козловського, 5 Шпитка (він уже друкував новелю в "Житі і слові", тепер д.Белей хоче ангажувати його до "Діла"), 1 Бердяєва, 2 академіка Мочульського<sup>1</sup>, 1 Грінченка — всі перейшли рецензію д.Франка, котрий дві поезії Бердяєва викинув. Поезія Грінченка і 1 Мочульського мають темою війну американську, так я поспішився їх зараз дати, бо на часі, а то потім було б пізно.

З частини наукової надрукована вже стаття про Бордуляка (24 сторони). Ревізію з Щоголева тільки вчора прислав д.Франко, а тут garmond-у треба було, хоч гинь, так я видрукував зараз статтю про Бордуляка. Стаття Хоткевича про Щоголева велика, але я в сю книжку взяв з неї тільки частину життєписну (13 сторін), зроблену дуже серйозно і критично, а ту частину, де він на підставі поезій Щоголева переповідає його думки і ідеали, посилаю д.Франкови в рукописи, якщо буде добре, то можна дати пізнійше, а як ні, то й не друкувати. Скоротити треба буде доконче. До статті про Щоголева дав я готовий кліш з "Зорі". Воно не зле, що зараз по смерті поета іде добра його життєпис і то так скоро. З рецензій зложено, але ще не видруковано про "Залісе"; про "Слобожанщину", Грицька Григоренка "Наші люди на селі", "Пий, та діло розумій" — ці три рецензії Грінченка, і ще рецензія Кримського на "Лірні твори" Куліди. Розуміється, рецензії держу на випадок, коли обрахую, скільки дасть стаття про Золю, котрої ще не маю. Якби на те прийшло, що з кілька сторін можна буде доложити. Тому, що доси нема статті про Золю і дописи від Spectatora, то Беднар[ський] уже від тамтого тижня складає що інше, а не "Вістник". Посилаю статтю Коваленка; Білоусенка можна буде дати в 10 книжку. Повість Школиченка читаю, напишу Вам потім, що думаю. Новеля Мартовича (коло 2 аркушів друку) має тему з сільського життя, щось здалека подібно, як "Мужики" Чехова<sup>2</sup>. Описує недугу і смерть селянина в селі, де жид ще руйнує селян, але молоді селяни уже пишуть допись до радикальних газет; знаменита обсервація селян, їх обходження з хорим, їх світогляд з уваги на просвітний рух і т.п. Я пішлю новелю д.Франкови. Повість Чайковського страшенно велика; як я обрахував, було би 40 аркушів друку або 640 сторін формату "Вістника". Ще не читав її. Чехова справді красше би дати 1899 року, а сего року, може б, Якововського. Се є редактор "Gesellschaft-у", дуже хвалить його проф. Вернер зі Львова (маю рецензію). Із збірника "Der Sutan lachte" можна вибрати два-три дуже інтересні оповідання.

Рукописи маю тепер у себе такі:

1. Школиченка повість, Чайковського повість.
2. Переклад з Ібзена — Кміта.
3. Оповіданє Б.Лепкого "Стріча" досить добре і "Цвіт щастя".

<sup>1</sup> Тобто студента. У 1898 році М.Мочульський закінчив Львівський університет.

<sup>2</sup> Цей твір А.Чехова у перекладі Марії Грушевської друкувався у АНВ, 1898, т. 2, кн. 1, с. 68–99.

4. Романа Сембратовича два оповідання (тільки що прислав).
5. II частина статті Хоткевича про Щоголева.
6. Оповіданє Мартовича.
7. Кобилянської “Поети” і “На полях”.
8. Самі орієнтальні поезії: Кониського з Криму і 10 поезій Кримського “Самотою на чужині”, в котрих самі пальми, мірти і платани – Бейрутська околиця. Можна друкувати... Оповідання “Заручини” і “Біля вікна” Желізняка у д.Франка.

І я дещо написав.

З Чайченком я умовився, щоб він друкував твори наших галицьких і бук[овинських] письменників (звісно, самі ліпші, вже тут друковані) в Росії. Тепер я ладжу єму збірку.

Може цікаво буде Вам знати<sup>3</sup>, що я по своїй першій статті в “С[анкт]-Петерб[уржских] ведомостях” післяв туди другу статтю про 1866 рік у нас (коресп[онденція] Лебединцева і т.п.) і на те дістав сьогодні від редакції письмо, що кн[язь] Ухтомский<sup>4</sup> мені “очень благодарен и всегда будет рад печатать Ваши (мої-б то) сообщения на столбцах редактируемой им газеты”. Коли так, то треба визискати ситуацію в нашу користь.

У нас далі спека така, що люди виглядають як масло на горячій картоплі. Вчора поховали ми кардинала<sup>5</sup> таки в пивницях св[ятого] Юра. Був похід улицями – сотки священників... Гарно випало. Помер ще в четвер мин[улого] тижня.

А ще про фейлетон забув. Ваші теми добрі, возьмуся до них, тільки в тій книжці вже не буде місця. “Акад[емічна] громада” дістала дозвіл збирати складки на літер[атурний] фонд запомоговий, треба про се написати, статтю пришлю.

Моя мама ще хора, але добре хоч се, що лікарі по 2-тижневій обсервації і дослідах сконстатували, що нема рака, тільки є легка недуга, так що можна вилічити. У мене аж гумору прибуло, хоч грошей уже видав близько 100 з[олотих] р[инських].

Сьвітенький став войсковим капеляном, його місце при “Руслані” заняв Лопатинський, що покинув театр. Він тактовний чоловік, чей не напише стільки дурниць, що попередники.

Пані Озаркевичева в Городку, лише доктор тут<sup>6</sup>, ходимо часом гуртом до Фляйшмана “віддихати”. Казав Вам кланятися, і я поздоровляю Вас і В[исоко]п[о]в[ажану] Добродійку щиро *О.Маковей*.

P.S. Томашівський у Львові, здоров. Написав дуже гарну статтю до “Діла”. Рецензії ще мені не дав. Нарікає на недостачу енергії в себе і охляість. Та хто тепер, у таку спеку, не охлялий? Так скучно і тихо у Львові!

Нині о 10 год[ині] рано +41°R на сонці.

ЦДІАУК. – Ф. 1235. – Оп. 1. – Спр. 622. – Арк. 53–54.

<sup>3</sup> Тут О.Маковей говорить про свої публікації, яких у 1898 році в “Санкт-Петербургских ведомостях” було три: Письмо из Львова (К вопросу о малорусском языке в Галичине) – № 144; К истории галицких “великоруссов” (Письмо из Львова) – № 230; В столетнюю годовщину “Энеиды” Ив. П. Котляревского (Письмо из Львова) – № 292.

<sup>4</sup> Російський публіцист і поет князь Е.Ухтомський з 1896 року був власником згаданої газети.

<sup>5</sup> Йдеться про С.Сембратовича, який помер 4 серпня 1898 р.

<sup>6</sup> Ймовірно, йдеться про родину Лонгина Озаркевича, адвоката з міста Городка.

№ 13

*Львів, 20 серпня 1898 р.*  
Львів, 20.VIII. 1898, субота

Високоповажаний Пане Професор!

Вчора дістав я від д. Франка лист, який посилаю Вам<sup>1</sup>. Біда з вакаціями – книжка вийде справді вакаційна. Та вже що діяти? Се надолужиться пізніше. Нехай д. Франко спічне – він потребує спочинку.

<sup>1</sup> Цей лист опубліковано у Зібранні творів І.Франка у 50 томах, т. 50, с.112, однак упорядники помилково вважали його адресатом М.Грушевського. Їхня версія непереконалива насамперед тому, що І.Франко та й, здається, ніхто інший на той час не дозволив би собі звертатися до М.Грушевського “Дорогий друже!”, чи закінчувати лист “Цілую Вас”. Тепер коментована фраза остаточно з’ясовує реальну ситуацію – адресатом листа І.Франка від 16 серпня 1898 року був О.Маковей. У згаданому листі І.Франко стисло повідомляє про те, що на 8–9 книжку ЛНВ він не зможе підготувати біографії Е.Золя, як планувалося, і радить О.Маковеві, чим натомість заповнити журнал.

Так тепер частина наукова буде виглядати так: 1. Стаття про Бордуляка, 2. Стаття Хоткевича про Щоголева ціла, — другу частину її я скорочую, автори я писав уже про се. В тій частині мова про поезії “Ворскло” і “Слобожанщину”, Хоткевич подає масу цитатів з поезії на доказ своїх заміток, не раз і по кілька цілих поезій, — так я ті поезії пропускаю, лише одну-дві задержую, а з решти подаю титули. Стаття займе і так зо три сторони. 3. Рецензії — буде їх кілька. 4. З рос[ійської] України — уже прийшло, буде кілька сторін. 5. З Чернигова — до автора напишу. 6. Хроніка і бібліографія — буде досить велика, так що разом вийде певно 6 аркушів. У хроніку на першій місці хочу дати портрет кардинала Сембратовича<sup>2</sup>, коротку вістку про його життя і фундацію на дівочий інститут. Се, гадаю, буде добре. Портрет є готовий. Якби ви були тому противні, то зараз прошу написати. Але я гадаю, що навіть випадає дати портрет і вістку, хоч коротку.

Беднар[ський] уже два тижні не складав нічого для “Вістника”, бо приходила черга на скрипт д. Франка, аж тут вийшло, що не було чого ждати. Тепер я вже беру його знову до “Вістника”, думаю, що до 27 с[ього] м[ісяця] буде вже все зложено. З сієра складається тепер “Злочинець Сальва”.

“Фелька” заняла 4 аркуші і 7 сторінок. Лишалось якраз 4 аркуші на переклад з Золі і Твайна. Нині складається 11-ий аркуш. З garmond-у треба ще складати 2 аркуші.

Обіцяюся, що подвійна книжка вийде 15 ст[арого] ст[илію] серпня, себто 27 с[ього] м[ісяця] — отже лише на день-два книжка опізниться. Годі інакше, я тому не винен. Та врешті — і не велике лихо.

У мене які клопоти були, такі є дальше: мати все ще хора.

Поздоровляю Вас щиро

О.Маковей

ЦДІАУК. — Ф. 1235. — Оп. 1. — Спр. 622. — Арк. 41–42.

---

<sup>2</sup> М.Грушевський у листі з кінця серпня 1898 р. категорично запротестував з приводу цього наміру О.Маковей, застерігаючи, що ЛНВ — літературний журнал і не повинен друкувати “нелітературних портретів” (Т.1, с.119–121).

№ 14

[Львів, листопад 1898 р.]

В[исоко]п[о]в[ажаний] Пане Професор!

Я казав складачам посилати Вам цілий опис обидвох ювілеїв<sup>1</sup> і з того, що частина до Вас дійшла, бачите, що казав. За те ж, що не післали всего — а я казав виразно — я висварив складачів і посилаю Вам тепер все. Буває часом, що справді я не винен.

Проспект уже складається<sup>2</sup>.

З гл[иб]о[ким] пов[ажанням] *О.М-ей*.

ЦДІАУК. — Ф. 1235. — Оп. 1. — Спр. 622. — Арк. 83.

Місце і приблизний час написання встановлено за змістом.

---

<sup>1</sup> Йдеться про матеріали святкування 25-річчя літературної діяльності І.Франка, яке відбулося 30 жовтня 1898 року у Львові, та 100-річчя нової української літератури, яке відзначали там само 31 жовтня — 1 листопада. Опис цих ювілеїв друкувався у листопадовій книжці ЛНВ.

<sup>2</sup> *Проспект уже складається*. — Йдеться про 20 сторінок, які при розсилці додавалися до 12 книги ЛНВ за 1898 рік. Перші 10 сторінок займав річний звіт про роботу редакції, перелік основних публікацій журналу за перший рік видання, оголошення про передплату. Друга половина цього додатку публікувала відозву про утворення “Українсько-руської видавничої спілки” та перелік видань, які пропонувала придбати книгарня НТШ у Львові.

В[исоко]п[оважаний] П[ане] Проф[есоре]!

На Кіплінга<sup>1</sup> і на статтю про Брандеса<sup>2</sup> не стало місця в сій книжці. Зате піде цілий Чехов<sup>3</sup>, а в науковій частині стаття про Угорщину<sup>4</sup>, хоч і тут місця мало. Коваленко прислав гарну статтю про Гребінку<sup>5</sup>, Катренко<sup>6</sup> — оповід[ання], Кравченко<sup>7</sup> з Житомира — 4 оповідання, з котрих два можна напевно друкувати; Надія Кибальчич (дочка, — і мати, і дочка, видно, пишуть<sup>8</sup>, — обі зветься Надії) прислала 2 гарні нариси. Поезії є досить. Я прочитав знову “Пр[икарпатську] Русь” і бачу, що з цілою книгою полемізувати годі — се ж історія Галичини від прилучення до Австрії, — але можна взяти з неї характеристики москвоф[ільської] і народовської партій і разом з характ[еристикою] Мончаловського розібрати. Статтю я сими днями викінчу<sup>9</sup>. Петрушевич казав мені, що на сей 1899 рік прийшло вже звиш 1000 з[олотих] р[инських] передплати на “Вістник”. Я просив його, аби написав Вам докладну цифру. Виходило би незле. Троє зецерів робить, але задля свят і переносин книжка таки спізниться<sup>10</sup> трохи. Все вже зложено, тільки Чехова кінчать і “Угорську Русь” та “Хроніку”.

Справоздання з часописей пришлю Вам.

З глибоким поважанням *Осип Маковей*.

ЦДІАУК. — Ф. 1235. — Оп. 1. — Спр. 622. — Арк. 28.

Місце і час написання встановлено за поштовим штемпелем на листівці.

<sup>1</sup> Твори Р.Кіплінга у цьому році в ЛНВ не публікувалися.

<sup>2</sup> Стаття І.Франка “Юрій Брандес” друкувалася у ЛНВ, 1899, т.5, кн. 2, с. 121–128.

<sup>3</sup> Тобто 7 оповідань А.Чехова у перекладі Марії Грушевської (кн. 1, с. 97–129): “Свідомий переступник”, “Твір штуки”, “Плутанина”, “Віст”, “Журба”, “Дома”, “Івасько”.

<sup>4</sup> Стаття І.Петрушевича “Вражіння з Угорської Руси” (кн. 1, с.52–61).

<sup>5</sup> Стаття “Житте Євгена Гребінки” друкувалася у лютеві книжці ЛНВ, с. 71–92.

<sup>6</sup> псевдонім О.Катрухіна. У ЛНВ (1900, кн.2, с. 165–182) було надруковано його оповідання “Над усіх ненормальні”.

<sup>7</sup> У січневій книжці 1899 року ЛНВ публікувалось оповідання В.Кравченка “Легальний до дна душі” (с. 169–180).

<sup>8</sup> Справді, у 1 книжці ЛНВ, с. 181–184, друкувалися два “малюнки” (“Місячне сяєво”, “У лісі”), підписані “Надія К. Кибальчич”, тобто Надія Костянтинівна — дочка Надії Матвіївни Кибальчич.

<sup>9</sup> Йдеться про публікацію літературно-критичної студії Осипа Маковея “Ольга Кобилянська” (кн. 1, с. 28–51).

<sup>10</sup> В кінці січневої 1899 року книжки ЛНВ було вміщено нотатку “Від редакції”: “З причини переносин друкарні до дому Товариства імени Шевченка ся книжка спізнилася, за що Впов. читачів перепрошуємо. Другу будемо старатись видати на час” (с. 70).



## ШАНОВНІ ЧИТАЧІ!

Якщо Ви не встигли оформити передплату на журнал “Слово і Час” заздалегідь, Ви можете передплатити його з будь-якого наступного місяця. Будьмо разом і в 2004 році!